



NYHETSVÄRDERAREN

THE NEWS EVALUATOR

LÄRARHANDLEDNING
Tips & bakgrundsmaterial

**RI.
SE**



UPPSALA
UNIVERSITET



Vetenskap & Allmänhet

OM NYHETSVÄRDERAREN

Nyhetsvärderaren är ett forskningsbaserat verktyg för att lära ut digital källkritik. Verktöget är resultatet av ett flerårigt samarbete mellan Uppsala universitet, RISE Research Institutes of Sweden, och den ideella organisationen Vetenskap & Allmänhet, VA.

Utvecklingen av Nyhetsvärderaren inleddes med ett medborgarforskningsmoment, ett så kallat ”massexperiment”, som en del av vetenskapsfestivalen ForskarFredag 2017. Här hjälpte lärare och tusentals elever runtom i Sverige till att testa verktöget och samtidigt undersöka trovärdigheten hos nyheterna i elevernas egna nyhetsflöden. Du kan läsa mer om detta massexperiment på ForskarFredags hemsida: www.forskarfredag.se/forskarfredags-massexperiment/nyhetsvarderaren/.

Året därpå genomförde vi Nyhetsvärderaren Valspecial, som fokuserade på trovärdigheten hos politiska nyheter inför valet 2018. Resultaten från Nyhetsvärderaren Valspecial finns samlade här: www.v-a.se/2019/06/varapport2019-4/

Det färdiga verktöget består idag av två delar:

1. Ett **självttest**, där elever får granska trovärdigheten hos en uppsättning nyheter samtidigt som de lär sig en forskningsbaserad metod för digital källkritik.
2. En **fördjupningsdel**, där elever kan arbeta i grupp för att granska nyheter från sina egna nyhetsflöden, eller från ett urval som läraren har gjort.

Verktögets positiva effekter på elevernas källkritiska förmåga finns beskrivna i en vetenskaplig artikel, som finns att läsa här: www.mdpi.com/1999-5903/13/3/60

Du kan läsa mer om forskningsresultaten från Nyhetsvärderaren här: www.nyhetsvarderaren.se/om-verktyget/

Vi hoppas att du och dina elever kommer att få nytta av verktöget. Om du har några frågor eller kommentarer får du gärna höra av dig till oss – antingen per mail till forskningsledaren Thomas Nygren (thomas.nygren@edu.uu.se) eller via Nyhetsvärderarens Facebook-grupp (www.facebook.com/groups/nyhetsvarderaren/).

Lycka till!

Nyhetsvärderaren utvecklades under åren 2017–2021 med finansiering av Sveriges innovationsmyndighet Vinnova, Uppsala universitet och EU:s forsknings- och innovationsprogram Horisont 2020, grant agreement nr 722934.

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Forskning om spridning och läsning av nyheter	6
Metoder för att avgöra trovärdighet	6
Så går kan du använda Nyhetsvärderaren i din undervisning	8
Nyhetsvärderaren består av två delar	8
Förslag till praktiskt upplägg	9
Självtest.....	9
Fördjupningsdel – förvalda nyheter.....	9
Fördjupningsdel – elevernas nyheter.....	10
Referenser	11

SAMMANFATTNING

I dagens medielandskap får många människor, särskilt ungdomar, ofta information om aktuella händelser genom internetsajter och sociala medier. Många organisationer och individer använder nya medier för att kommunicera om exempelvis mänskliga rättigheter, miljöproblem och andra samhällsfrågor på ett balanserat sätt. Samtidigt finns det vissa aktörer som utnyttjar dessa kanaler för att sprida rädsla och fördomar via vinklade och fejkade nyheter. På en större skala kan det handla om stater som vill destabilisera andra länders samhällsfunktioner, politiska rörelser som vill smutska motståndare eller religiösa extremister som vill värva medlemmar. Här finns små men högljudda motståndare till ett demokratiskt, mångkulturellt och jämställt samhälle. Andra producenter och spridare av falska nyheter drivs av enklare motiv som att generera ”klick” och därmed intäkter genom fantastiska eller skrämmande rubriker.

För att kunna skilja mellan sanna och falska nyheter behöver vi alla en kritisk och konstruktiv förmåga att hantera information. Det är viktigt både för oss som individer och för hela samhället. För oss själva är det viktigt att basera våra dagliga beslut om till exempel hälsa och säkerhet på kunskap och inte på rykten och lögn. För samhället i stort är det viktigt att ha medborgare som driver och utvecklar samhället i en positiv och vetenskapligt grundad riktning där rykten och propaganda inte förväxlas med kunskap.

Hotet från falska nyheter ska varken underskattas eller överdrivas. Nyhetsvärderaren är ett digitalt verktyg för undervisning i källkritik, som har utvecklats av forskare i samarbete med lärare och tusentals elever. Genom att använda verktyget får eleverna lära sig en forskningsbaserad metod för digital källkritik. Nyhetsvärderaren har en bevisad positiv effekt på elevernas källkritiska förmåga (*Axelsson et al., 2021*).

FORSKNING OM SPRIDNING OCH LÄSNING AV NYHETER

Forskning om nyheter i digitala medier tyder på att traditionella nyhetsförmedlare såsom morgontidningar och framförallt kvällstidningar fortfarande har en stark ställning i det svenska medielandskapet (*Statens Medieråd, 2015; Wadbring & Ödmark, 2014*). Men skillnaden mellan olika åldersgrupper är stor och unga använder allt mer sociala medier för att ta del av information (*Statens Medieråd, 2015*). Enligt forskning om nyhetsspridning via sociala medier är det främst sensationella nyheter som delas. Nyheter som ligger nära i tid och rum delas mycket mer än nyheter från främmande länder och andra kulturer. Vanligtvis är de mest delade nyheterna mycket förenklade (*Wadbring & Ödmark, 2014*).

I en digital värld kan information utformas, omformas och spridas på nya sätt (*Jenkins, 2006*). Internationell forskning har visat att nya medier och modern journalistik på olika sätt kan underlätta spridningen av överdrifter och lögner. Detta medför nya krav på både läsarna och samhället (*Silverman, 2015; Wineburg & McGrew, 2016*). Forskningen har också visat att det kan vara svårt för människor att ompröva sina övertygelser oavsett utbildningsnivå (*Flynn et al., 2017*). Men det finns också positiva motrörelser. Till exempel har forskare sett att människor delar sanna rykten mer än falska på amerikanska Facebook (*Frigeri et al., 2014*). Företag som Facebook och Google arbetar därtill aktivt för att hindra spridningen av felaktig information.

METODER FÖR ATT AVGÖRA TROVÄRDIGHET

Forskning om källkritik tyder på att det inte räcker med hög utbildning och ett allmänt kritiskt förhållningssätt för att kunna tolka nyheter på ett bra sätt. Enligt forskningsresultaten verkar det vara svårt för alla människor att navigera i den digitala nyhetsfloden – oavsett om man är barn, tonåring eller professor. Alla kan luras av vinklade och falska nyheter. Det bästa sättet att avgöra om nyheter går att lita på eller ej är att följa vissa vetenskapliga principer och hantera nyheter på samma sätt som professionella nyhetsgranskare.

För att kritiskt utvärdera en nyhet behöver man:

- **Lära** sig ett nytt tankesätt
- **Träna** upp den kritiska blicken
- **Använda** nätets resurser som stöd (*Wineburg & McGrew, 2016*).

Det är främst tre frågor som är viktiga att tänka på när man på ett vetenskapligt sätt värderar nyheters trovärdighet:

1. Vem är **avsändaren** och vilka **avsikter** har hen?
2. Vilka **bevis** finns för olika påståenden i nyheten?
3. Vad säger **andra oberoende källor**?

Den senaste forskningen visar att professionella nyhetsgranskare utnyttjar nätets resurser för att avgöra *hur trovärdig avsändaren* är. Här kan sökmotorer (som Google) och uppslagsverk (som Wikipedia) användas för att ta reda om de som står bakom informationen har grumliga avsikter.

Nyhetsgranskare tittar på *vilka bevis* som används för olika påståenden i nyheten. Är det exempelvis forskningsresultat, statistik från myndigheter eller personliga berättelser?

De söker också snabbt, men kritiskt, reda på hur nyheten framställs i *andra oberoende källor*, till exempel trovärdiga nyhetsbyråer.

Det räcker alltså inte att läsa nyheten noggrant eller att klicka sig vidare på samma sajt. *För att avgöra trovärdigheten måste man lämna sidan och hitta andra uppgifter på andra webbplatser.*

Att avgöra trovärdigheten på en nyhet kan verka enkelt, men det krävs fokus och erfarenhet för att ingående granska en nyhet. Man behöver dessutom viljan och förmågan att lämna den sida man är på, för att aktivt söka reda på annan information. I den digitala världen är detta särskilt svårt eftersom online-medier stimulerar en snabb och yttlig informationshantering, genom braskande rubriker, korta texter, och vinklade träfflistor baserade på popularitet och nätvanor hos användaren.

SÅ KAN DU ANVÄNDA NYHETSVÄRDERAREN I DIN UNDERVISNING

NYHETSVÄRDERAREN BESTÅR AV TVÅ DELAR:

1) Ett **självtest**, där eleverna arbetar individuellt med att bedöma trovärdigheten hos olika nyheter online, samtidigt som de lär sig en forskningsbaserad metod för digital källkritik.

2) En **fördjupningsdel**, där eleverna får arbeta i grupp med att antingen (1) granska en uppsättning nyheter som du som lärare har valt ut på förhand, eller (2) granska nyheter som de själva väljer från sina egna nyhetsflöden.

Du väljer själv om du vill arbeta med båda delarna av Nyhetsvärderaren, eller bara en av delarna.

Till fördjupningsdelen hör även en resultatsida, där du och eleverna kan få en samlad bild över elevernas granskningar. Sidan är avsedd att användas dels som gemensamt diskussionsunderlag efter genomförd fördjupningsdel, och dels för att elever själva ska kunna utforska olika frågeställningar kring nyheternas trovärdighet.

Vi rekommenderar att du bekantar dig med Nyhetsvärderaren (självtest och/eller fördjupningsdel) i förväg, så att du har lite koll på hur delarna fungerar innan eleverna ska använda dem.

Gå också gärna med i vår Facebook-grupp (www.facebook.com/groups/nyhetsvarderaren). I gruppen kan du diskutera med forskare, formgivare och andra lärare som använder verktyget.

- **Självtestet** hittar du här: test.nyhetsvarderaren.se
- **Fördjupningsdelen** hittar du här: verktyg.nyhetsvarderaren.se

Fördjupningsdelen av nyhetsvärderaren bygger på de vetenskapliga principerna för nyhetsgranskning (*Wineburg & McGrew, 2016*).

FÖRSLAG TILL PRAKTISKT UPPLÄGG

Eleverna behöver inga särskilda förkunskaper för att använda vare sig självtestet eller fördjupningsdelen. Arbetet med Nyhetsvärderaren kan gärna läggas in i ett pågående moment om medier eller demokrati, men fungerar även som introduktion till ett sådant moment, eller helt fristående för att belysa hur olika sakfrågor (t.ex. coronapandemin) eller ämnesområden (t.ex. politik) rapporteras i olika medier.

Självtest

Dela upp eleverna i grupper om tre. Be dem därefter arbeta enskilt med att genomföra testet.

När samtliga elever i gruppen är färdiga ska de sinsemellan diskutera:

- Vilka nyheter var svåra att bedöma?
- Hur gjorde du för att bedöma nyheterna?
- Vilka tips och råd skulle du ge andra för att granska nyheter?

När alla grupper har hunnit diskutera frågorna internt, så kan du leda en avslutande, gemensam diskussion med hela klassen.

Att arbeta i grupper om tre är bra för lärandeprocessen. Samtalet kring nyheterna bidrar till det som kallas **intersubjektivitet** – att komma fram till en gemensam slutsats bortom individuella uppfattningar. Vi vet dessutom att det sociala samspillet framför datorn kan göra att man bättre förstår och kommer ihåg uppgifter i digitala medier (*Player-Koro & Beach, 2015*).

Fördjupningsdel – förvalda nyheter

För att arbeta med denna del behöver du först logga in på Nyhetsvärderarens fördjupningsdel och skapa ett formulär med förvalda nyheter. Här kan du till exempel välja ut ett antal nyheter kring ett visst tema (t.ex. klimatförändringar, kost, politik eller vaccin) som eleverna får arbeta med.

Du kan också ge eleverna ett urval där de får öva på att särskilja texter som uttrycker en åsikt (ledare, insändare) från nyhetstexter med mer saklig rapportering om samhällsfrågor. Du hittar mer detaljerade instruktioner när du loggar in till fördjupningsdelen.

Dela sedan länken till formuläret med eleverna.

Låt eleverna samarbeta i grupper om tre för att med hjälp av fördjupningsdelen granska nyheterna som du har valt ut.

När gruppen är färdig med sina granskningar ska de sinsemellan diskutera:

- **Vilka nyheter var svåra att bedöma?**
- **Vilka tips och råd skulle de ge andra för att granska nyheter?**

När alla grupper har hunnit diskutera frågorna internt, så kan du leda en avslutande, gemensam diskussion med hela klassen. Till stöd för diskussionen kan du använda Nyhetsvärderarens funktion för att visa gruppernas resultat. Du hittar resultaten på fördjupningsdelens testledar-sidor.

Fördjupningsdel – elevernas nyheter

För att arbeta med denna del behöver du först logga in på Nyhetsvärderarens fördjupningsdel och skapa en klasslänk för granskning av egna nyheter. Du hittar mer detaljerade instruktioner när du loggar in till fördjupningsdelen.

Dela sedan länken med eleverna. Låt dem samarbeta i grupper om tre med att välja ut nyheter från sina egna nyhetsflöden och granska dessa med hjälp av Nyhetsvärderaren.

När gruppen är färdig med sina granskningar ska de sinsemellan diskutera:

- **Vilka nyheter var svåra att bedöma?**
- **Vilka tips och råd skulle de ge andra för att granska nyheter?**

När alla grupper har hunnit diskutera frågorna internt, så kan du leda en avslutande, gemensam diskussion med hela klassen. Till stöd för diskussionen kan du använda Nyhetsvärderarens funktion för att visa gruppernas resultat. Du hittar resultaten på fördjupningsdelens testledar-sidor.

Lycka till!

REFERENSER

Axelsson C-A.W., Guath M., Nygren T. (2021). Learning How to Separate Fake From Real News: Scalable Digital Tutorials Promoting Students' Civic Online Reasoning. *Future Internet*. 13(3), 60. <https://doi.org/10.3390/fi13030060>

Flynn, D. J., Nyhan, B., & Reifler, J. (2016). The Nature and Origins of Misperceptions: Understanding False and Unsupported Beliefs about Politics. *Advances in Pol. Psych.*

Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: Where old and new media collide*. New York: New York University Press.

Player-Koro, C., & Beach, D. (2015). ICT-enabled innovation in technology rich schools?. *Media, Technology and Lifelong Journal*, 11(1), 1–14.

Friggeri, A., Adamic, L. A., Eckles, D., & Cheng, J. (2014). Rumor Cascades. I *ICWSM*, s. 101–110.

Silverman, C. (2015). Lies, Damn lies, and viral content. How news websites spread (and debunk) online rumors, unverified claims, and misinformation. *Tow Center for Digital Journalism*.

Statens Medieråd (2015). *Ungar & medier 2015: Fakta om barns och ungas användning och upplevelser av medier*. <http://www.statensmedierad.se/publikationer/ungarochmedier/ungarmedier2015.381.html>

Wadbring, I., & Ödmark, S. (2014). *Delad glädje är dubbel glädje: En studie om nyhetsdelning i sociala medier*. Mittuniversitetet.

Wineburg, S., Breakstone, J., McGrew, S. & Ortega, T. (2016) *Evaluating Information: The Cornerstone of Civic Online Reasoning*, Executive Summary, Stanford History Education Group. <https://sheg.stanford.edu/upload/V3LessonPlans/Executive%20Summary%2011.21.16.pdf>

Wineburg, S. & McGrew, S. (2016) Why Students Can't Google Their Way to the Truth, *Education Week*.

nyhetsvarderaren.se

**RI.
SE**



UPPSALA
UNIVERSITET



Vetenskap & Allmänhet